

ASPECTE DE PROBLEMATIZARE JURIDICĂ ȘI SOCIOLOGICĂ A INSTITUȚIEI CETĂȚENIEI

Victoria DARI

Doctorand, Școala Doctorală în Drept, Științe Politice și Administrative a Consorțiului instituțiilor de învățământ ASEM și USPEE „Constantin Stere”,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: pozitiv13@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-4318-9187>

Veaceslav ZAPOROJAN

Doctor în drept, conferențiar universitar,

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: zaporojanv@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8906-9789>

Subiectul privind dreptul la cetățenie este, fără îndoială, destul de vast și cercetarea acestuia ia amploare, pe măsură ce tot mai mulți teoreticieni iau în discuție modalitățile în care numeroase crize influențează conceptul de cetățenie. Cetățenia reprezintă un principiu care constituie sursa legăturii juridico-politice între stat și cetățean, în același timp, conceptul evaluează pe măsură ce evoluează și se dezvoltă statele. În articolul respectiv se va cerceta instituția cetățeniei ca noțiune de drept. Caracterul specific al acestei instituții se explică prin faptul că aceasta integrează elemente proprii mai multor ramuri de drept. Noțiunea juridică de cetățenie rezultă cu preponderență din dreptul constituțional, deoarece este expresia suveranității și anume acest drept determină conținutul propriu-zis al acestei instituții. Scopul și obiectivele articolului, constituie reflectarea instituției dreptului la cetățenie, a garanțiilor și limitelor acesteia, ca elemente ale dreptului constituțional, cu supunerea unei expertize de compatibilitate a limitelor constituționale naționale cu cele internaționale în domeniul protecției dreptului la cetățenie cu normele Convenției CEDO și jurisprudența CtEDO, argumentarea unor schimbări în vederea ajustării normelor naționale la cele internaționale.

Cuvinte-cheie: cetățenie, dreptul la cetățenie, expresia suveranității, drept constituțional, aspecte sociologice.

ASPECTS OF LEGAL AND SOCIOLOGICAL PROBLEMS OF THE CITIZENSHIP INSTITUTION

The topic of the right to citizenship is undoubtedly quite broad and its research is expanding, as more and more theorists are discussing the ways in which many crises influence the concept of citizenship. Citizenship is a principle that is the source of the legal-political link between the state and the citizen, at the same time, the concept evaluates as it evolves and develops states. That article will examine the institution of citizenship as a notion of law. The specific nature of this institution is explained by the fact that it integrates elements specific to several branches of law. The legal notion of citizenship results mainly from constitutional law, because it is the expression of sovereignty, namely this right determines the actual content of this institution. The purpose and objectives of the article are to reflect the institution of the right to

citizenship, its guarantees and limits, as elements of constitutional law, subject to expertise the compatibility of national and international constitutional limits in the field of protection of the right to citizenship with the rules of the ECHR Convention and the case law of the EctHR, to argue for changes in order to adjust national to international ones.

Keywords: *citizenship, right to citizenship, expression of sovereignty, constitutional law, sociological aspects.*

ASPECTS DE PROBLÉMATISATION JURIDIQUE ET SOCIOLOGIQUE DE L'INSTITUTION DE LA CITOYENNETÉ

Le sujet du droit à la citoyenneté est sans aucun doute assez vaste et ses recherches prennent de l'ampleur, car de plus en plus de théoriciens discutent de la manière dont de nombreuses crises influencent le concept de citoyenneté. La citoyenneté est un principe qui constitue la source du lien juridico-politique entre l'État et le citoyen, en même temps, le concept s'évalue à mesure que les États évoluent et se développent. Dans cet article, l'institution de la citoyenneté en tant que notion de droit sera étudiée. La spécificité de cette institution s'explique par le fait qu'elle intègre ses propres éléments de plusieurs branches du droit. La notion juridique de citoyenneté résulte principalement du droit constitutionnel, puisqu'elle est l'expression de la souveraineté, à savoir que ce droit détermine le contenu réel de cette institution. Le but et les objectifs de l'article sont le reflet de l'institution du droit à la citoyenneté, de ses garanties et de ses limites, en tant qu'éléments du droit constitutionnel, sous réserve d'une expertise de la compatibilité des limites constitutionnelles nationales et internationales dans le domaine de la protection du droit à la citoyenneté avec les normes de la Convention CEDH et de la jurisprudence de la CEDH, argumentation des changements afin d'adapter les normes nationales aux normes internationales.

Mots-clés: *citoyenneté, droit à la citoyenneté, expression de la souveraineté, droit constitutionnel, aspects sociologiques.*

АСПЕКТЫ ПРАВОВОЙ И СОЦИОЛОГИЧЕСКОЙ ПРОБЛЕМАТИКИ ИНСТИТУТА ГРАЖДАНСТВА

Тема права на гражданство, несомненно, достаточно широка, и ее исследование расширяется, поскольку все больше теоретиков обсуждают, каким образом многие кризисы влияют на понятие гражданства. Гражданство – это принцип, являющийся источником политико-правовой связи между государством и гражданином, в то же время понятие оценивают по мере эволюции и развития государств. В данной статье будет рассмотрен институт гражданства как понятие права. Специфика этого института объясняется тем, что он интегрирует элементы, характерные для нескольких отраслей права. Юридическое понятие гражданства вытекает главным образом из конституционного права, поскольку является выражением суверенитета, именно это право определяет действительное содержание этого института. Цель и задачи статьи заключаются в том, чтобы отразить институт права на гражданство, его гарантии и ограничения, как элементы конституционного права, подвергнув экспертизе совместимость национальных и международных конституционных ограничений в сфере защиты права на гражданство с нормами Конвенции ЕСПЧ, аргументируя изменения для корректировки национальных и международных правил.

Ключевые слова: *гражданство, право на гражданство, выражение суверенитета, конституционное право, социологические аспекты.*

Introducere

Subiectul privind dreptul la cetățenie este, fără îndoială, destul de vast și cercetarea acestuia ia amploare, pe măsură ce tot mai mulți teoreticieni iau în discuție modalitățile în care numeroase crize in-

fluențează conceptul de cetățenie. În prezentul demers ne-am limitat la evidențierea complexității, dinamicii și importanței conceptului de cetățenie, or, aceasta demonstrează că e nevoie de o analiză a dreptului la cetățenie ca pe un fenomen general,

care traversează toate activitățile umane. Cetățenia reprezintă un principiu care constituie sursa legăturii juridico-politice între stat și cetățean, în același timp, conceptul evaluează pe măsură ce evoluează și se dezvoltă statele.

De la o țară la alta conceptul de cetățenie și tratarea dreptului la cetățenie este unul mai mult sau mai puțin universalist, operând o distincție între cetățean și individ mai mult sau mai puțin pronunțată.

În toate țările democratice dreptul la cetățenie se află la baza legitimității politice și constituie sursa unei legături juridico-politice între stat și cetățean. Dar acesta nu este unul static, ci unul care ia forme concrete diferite în timp și în spațiu. De aceea, în fiecare țară cercetătorii pornesc de la experiența lor socială și politică imediată.

Idei principale ale cercetării

Autorul român I. Deleanu constată, ca „instituția cetățeniei este o instituție juridică aflată la confluența mai multor subsisteme juridice normative [1, p. 352]. Bineînțeles, că unele aspecte ale procedurii de acordare aparține mai multor ramuri de drept, însă, după cum consideră autorul național I. Guceac, noțiunea juridică de cetățenie rezultă totuși cu preponderență din dreptul constituțional, deoarece este expresia suveranității și anume acest drept determină conținutul propriu-zis al acestei instituții, pe când procedura și diversele moduri de dobândire și pierdere ale cetățeniei aparțin altor ramuri de drept (dreptul civil, dreptul familiei, dreptul internațional public și privat.) [2, p. 10]. Ultima relatare al autorului, după cum am menționat inițial, nu o susținem, ca urmare al faptului că esența cetățeniei (normele supreme din art. 17 și 18 a Constituției [21] și din Legea cetățeniei Republicii Moldova [22]) sunt norme ce reprezintă parte a ramurii dreptului constituțional. Cât privește unele elemente ale procedurii de dobândire a cetățeniei, o parte din ele sunt parte din ramura dreptului administrativ, iar alte elemente sunt

parte a altor ramuri de drept, dar nu reprezintă norme esențiale pentru instituția juridică a cetățeniei.

Cetățenia este un concept ce solicită o tratare din mai multe aspecte, deoarece se prezintă ca instituție juridică, ca statut juridic, ca drept subiectiv și ca rol social. Anume acest caracter de aspect al instituției cetățeniei provoacă un șir de discuții și invocă multe probleme în literatura juridică și sociologică a noțiunii de cetățenie. După cum susține Cezar Bîrzea, „...cetățenia este unul din conceptele, care suferă de pe urma propriei sale popularități...” [3, p. 15].

Doctrina juridică înregistrează mai multe teorii privind conceptul de cetățenie și, îndeosebi, a naturii ei juridice. Problemele cele mai frecvente și complicate se referă la identificarea naturii juridice, care are o importanță deosebit de mare, deoarece determinarea naturii juridice înseamnă a încadra un fenomen juridic în o categorie sau alta a dreptului, și numai determinarea corectă a naturii juridice oferă posibilitatea de a cunoaște esența acestui fenomen juridic.

Dat fiind faptul, că interesează dreptul la cetățenie ca o instituție de drept constituțional, vom evidenția în continuare un șir de teorii și curente științifice din doctrina dreptului constituțional.

Teoria contractuală. Susținătorii acestei teorii consideră că cetățenia se raportează la categoria contractelor sinalagmatice dintre stat și individ și pune în egalitate juridică individul cu statul. Astfel, potrivit acestei teorii, cetățenia rezultă dintr-un raport contractual, de nașterea căruia este nevoie de acordul de voință al statului și al individului. Evident că această teorie nu este totalmente veridică, întrucât considerăm că între contract și cetățenie nu există nici o tangență, sunt instituții diferite și după formă și după natură. Ideile acestei teorii sunt negate de majoritatea cercetătorilor din domeniu. Astfel, în opinia lui I. Guceac, „această teorie nu poate fi aplicată niciun dreptului la cetățenie, dat fiind faptul că la dobândirea cetățeniei prin naștere nu se cere

nici un acord de voință, pe când la încheierea unui contract este necesar acordul de voință manifestat anterior încheierii contractului de ambele părți. Este știut, că orice contract are în conținutul său drepturi și obligații negociate de părți, și acestea diferă de la un contract la altul, pe când în cazul cetățeniei, drepturile și obligațiile sunt formulate în constituții sau alte legi organice și nu pot fi negociate, sunt pentru toți la fel” [2, p. 13].

Este de menționat, că teoria contractuală reflectă în sine concepțiile teoriei lui Jean Jacques Rousseau, cunoscută și ca teoria contractului social, care a avut o influență deosebită mai ales în planul practicii sociale, abordând raporturile dintre individ și stat.

Teoria manifestării unilaterale a voinței statului. Susținătorii acestei teorii consideră că la acordarea cetățeniei – fie că prin naștere sau la cerere (prin naturalizare), este de ajuns doar voința unilaterală a statului. În legătură cu această teorie își exprimă dezacordul cercetătorii I. Guceac, I. Deleanu, A. Arseni, pe care o susținem, concretizând că fără o cerere a unei persoane statul nu poate acorda cetățenie prin naturalizare, în atare mod, cetățenia nu poate fi acordată numai prin manifestarea unilaterală a voinței statului.

Teoria raportului juridic se fundamentează pe ipoteza că cetățenia este un raport politic și juridic de dominațiune, care are în conținutul său drepturi și obligații reciproce dintre stat și individ. Adepții acestei teorii susțin că cetățeanul este un simplu supus al statului, un element pasiv. Însă ideile acestei teorii se contestă în literatura de specialitate, dat fiind faptul, că în realitate „cetățenia definește poziția unei persoane nu doar într-un singur raport juridic, ci într-un complex de raporturi juridice” [2, p. 14]. În acest sens precizăm, că instituția cetățeniei nu poate fi un raport de subordonare, dat fiind faptul că raportul de dominație a statului asupra unei persoane există indiferent de calitatea persoanei (este cetățean sau nu). Raporturile de subordonare sau dominație sunt

caracteristice oricărui raport dintre stat și individ, indiferent că individul este sau nu cetățean, însăși faptul, că acesta locuiește pe teritoriul unui stat îl pune în condiția de supușenie, însă aceste raporturi nu au relevanță asupra raporturilor de cetățenie.

Teoria situației juridice accentuează complexitatea relației dintre indivizi și stat impunând o pluralitate de raporturi juridice ce se conțin în această situație juridică. Unii autori care sprijină această teorie pornesc de la ideea de apartenență a individului față de un stat. Spre exemplu, Ion Deleanu definește cetățenia română ca „fiind situația juridică care rezultă din raporturile statornice ce intervin între o persoană fizică și statul român, exprimând apartenența persoanei la stat, situație caracteristică prin plenitudinea drepturilor și obligațiilor reciproce predeterminate de lege” [4, p. 31]. În literatura juridică această teorie se mai întâlnește și prin denumirea – „teoria condiției juridice sau cauza drepturilor și obligațiilor cetățeanului” [2, p. 13].

Adept al acestei teorii poate fi considerat și autorul I. Guceac, care a definit cetățenia ca „o stare de fapt, care rezultă din legătura principală și stabilă dintre stat și o persoană fizică, în baza căreia aceasta participă la diferite proceduri legale prin care se realizează suveranitatea națională și beneficiază de drepturile și libertățile fundamentale recunoscute și garantate de statul respectiv, care, în același timp, îi impune și o serie de îndatoriri fundamentale” [23, pag. 30-31].

Teoria legăturii de apartenență a statului. Adepții prezentei teorii susțin că cetățenia este un punct de legătură a unui individ, a unui grup de indivizi sau a anumitor bunuri cu un stat. Inconsistența acestei teorii este vădită, deoarece pune în egalitate persoanele și bunurile. Această teorie mai poate fi întâlnită și sub denumirea de autolimitare a statului, deoarece se confundă apartenența individului unui stat cu naționalitatea lucrurilor. Însă, ca și orice teorie, aceasta promovează și idei veridice, dat fiind

faptul că, dacă ne detașăm de la apartenența bunurilor, cetățenia cu adevărat înseamnă apartenența unui individ la un stat.

Este cazul de adăugat, că această apartenență este deopotrivă politică și juridică și trebuie privită ca una ambivalentă, în sensul că este una reciprocă între stat și cetățean. Pe de o parte cetățeanul este legat de stat, iar pe de altă parte, statul este legat de cetățean, or această legătură are nu numai un fundament juridic, ci și unul politic. Fundamentul politic rezultă din dreptul statului de a conferi și a apăra calitatea de cetățean, iar fundamentul juridic rezultă din cadrul juridic de reglementare a raporturilor de cetățenie, consfințit prin Constituție și alte acte normative.

Cetățenia – element constitutiv al statului. Conform acestei teorii, cetățenia este privită doar ca un simplu element constitutiv al statului. Într-adevăr organizarea puterii statului se realizează în raport cu populația și cu teritoriul. Populația, ca dimensiune demografică, spirituală, psihologică a statului reprezintă indivizii, care se află pe teritoriul statului și asupra căruia statul își exercită puterea, însă din populația țării fac parte nu numai cetățenii, dar și străinii și apatrizii. Din toate aceste categorii care locuiesc pe teritoriul unui stat, doar cetățenii se bucură de plenitudinea drepturilor și obligațiilor stabilite de stat. În această ordine de idei, cetățenia nu poate fi un element constitutiv al statului, deoarece ea constituie o legătură juridică a persoanei cu statul din care decurg drepturi și obligații reciproce specifice și statornice.

Cetățenia – element al capacității juridice.

Adepții acestei teorii consideră cetățenia parte componentă a capacității juridice. Persoanele fizice apar în raporturile juridice ca cetățeni, ca străini și ca apatrizi. Însă, străinii și apatrizii nu sunt deținători deplin ai capacității juridice și nu pot fi subiecți de drept în unele raporturi juridice, prin urmare, nu pot fi titulari ai unor drepturi și obligații, pentru că lipsește capacitatea juridică. Susținătorii acestei teorii con-

sideră că numai cetățenii au drepturi și obligații depline, adică posedă pe deplin capacitatea juridică, de aceea, consideră ei, cetățenia este un element al capacității juridice.

Considerăm, că cetățenia nu poate fi element al capacității juridice, deoarece aceasta din urmă este o posibilitate recunoscută de lege de a avea drepturi și obligații în raporturi juridice concrete, capacitatea juridică nu apare ca o premisă a calității de drept, pe când cetățenia este un drept, un statut, o calitate care oferă drepturi și obligații consfințite prin Constituție și alte legi organice.

În această privință, autorul român Ion Deleanu conchide că „cetățenia nu este o abstracție sau o simplă posibilitate de a dobândi drepturi și de a-și asuma obligații subiective, dar este o categorie cu un conținut complex, care se exprimă prin drepturi și obligații precizate prin norme juridice” [1, p. 352].

Existența multiplelor teorii și curente prezintă o dificultate relativă în stabilirea naturii juridice a cetățeniei, iar în rezultat, există multiple probleme în acest sens. Problematizarea dreptului la cetățenie se exprimă nu numai prin tratarea atât de diferită în doctrina juridică a naturii juridice, dar și prin existența diverselor modalități de dobândire a cetățeniei.

Însă, studiul teoriilor ne permite să remarcăm că majoritatea au la bază concepția precum că cetățenia reprezintă legătura reciprocă între două subiecte de drept, după cum afirmă și savantul B. Berceanu „natura instituției cetățeniei trebuie privită în aspectul ei obiectiv, iar teoriile care au la bază acest aspect trebuie să aibă în vedere relația juridică stat-cetățean atât în ce privește înființarea și desființarea, cât și desfășurarea ei” [5, p. 57].

La rândul său, cercetătorul român I. Deleanu consideră că „teoria raportului juridic cât și cea de situație juridică au sintetizat și au dezvoltat ideile precedente, punând accentul pe originea complexă a acestei relații, pe pluralitatea raporturilor juridice incluse în ea, însă nimeni în aceste teorii nu a spe-

cificat caracterul fundamental al raportului juridic și statornic” [1, p. 341]. În această ordine de idei, savantul consideră, că anume „caracterul fundamental și statornic vin să sublinieze caracterul specific al relației de cetățenie dintre stat și cetățean, care poate fi explicată în felul următor:

Pe de o parte, statul stabilește la nivel constituțional drepturi și obligații pentru ambele părți: statul și individul;

Pe de altă parte, există și voința individului, chiar dacă aceasta nu este exprimată, ea este prezumată și există” [1, p. 341].

Făcând o generalizare a teoriilor analizate, constatăm faptul, că unele din ele promovează idei veridice cu referire la natura juridică a dreptului la cetățenie. Sintetizăm idea, că majoritatea din ele au la bază concepția, că cetățenia reprezintă legătura reciprocă între stat și cetățean, iar teoria raportului juridic și a situației juridice vin să accentueze caracterul complex al relației stat - cetățean, care include în sine o multitudine de raporturi juridice. Cercetătorii din domeniu continuă să dezvolte ideile precedente, sintetizate din diversele teorii și să le completeze. Spre exemplu, autorul Ion Deleanu a accentuat caracterul fundamental și statornic al relației cetățean-stat, cu care ne exprimăm acordul. Considerăm că cetățenia este un drept, un statut, o calitate, care oferă drepturi și obligații consfințite prin Constituție și alte legi organice. Cetățenia este un statut de care pot beneficia numai persoanele fizice, aceasta conturând poziția juridică a persoanei în societate.

Instituția cetățeniei interesează și alte științe social-umane cum sunt sociologia politică, politologia, care conferă noțiunii de cetățenie un conținut specific din perspectiva acestora.

Astfel, știința sociologică definește cetățenia ca un statut uzual, care reprezintă calitatea de membru al unui stat națiune, care se poate conferi la naștere sau prin proceduri juridice atunci când e cazul imigranților.

„Din punctul de vedere al politologiei, cetățenia se prezintă ca o relație dinamică între un cetățean și națiunea sa. Potrivit acestor concepții, noțiunea de cetățenie cuprinde reguli potrivit cărora se stabilește ce ar putea să facă cetățeanul (să voteze), ce trebuie să facă (să plătească impozitele și taxele), ce ar putea să refuze să facă” [6, p. 111]. Din aceiași perspectivă politică, „cetățenia este considerată ca o calitate juridică a cetățeanului, care sintetizează întreg ansamblul relațiilor social-economice, politice și juridice dintre cetățeni și stat” [7, p. 41]. Prin urmare, cetățenia are un conținut politic, iar suportul politic al cetățeniei se exprimă nu doar prin modul de reglementare al acesteia ca voință suverană a poporului, dar și prin faptul participării cetățeanului la exercitarea puterii, datorită calității de cetățean ce o deține. Astfel, un cetățean participă la exercitarea puterii în stat prin reprezentare, referendum, poate fi numit în funcții publice etc.

Este evident că cetățenia este o noțiune juridică, cu caracter politic, însă pentru a o înțelege pe deplin, în întreaga sa complexitate, ne propunem să analizăm și caracterul ei social. Faptul că domeniul dreptului arată cine și în ce condiții poate beneficia de statutul de cetățean este doar o problemă de natură formală, după care urmează exercitarea dreptului la cetățenie, care privește competențele non-politice ale cetățenilor, ce derivă din resursele sociale pe care aceștia le administrează și la care au acces cetățenii. „Nu orice sistem politic este echitabil față de cetățeni, deși pretinde că oferă un statut egal de cetățean” [8, p. 22]. O altă problemă ce ține de exercitarea cetățeniei sunt consecințele progresului în dobândirea drepturilor cetățenești, de relațiile sociale dintre cetățeni și apatrizi, dintre cetățeni și instituțiile economice și sociale etc.

Relația dintre cetățenie și clasa socială este pe larg abordată în sociologie, în acest sens, contribuția lui T. H. Marshall este incontestabilă. Potrivit lui T. H. Marshall cetățenia și sistemul de clasă în dezvoltare

țarea lor interacționează, deși între acestea există o relație antagonistă. În lucrarea sa „Cetățenia și clasa socială” (1950) T. H. Marshall recunoaște impactul cetățeniei asupra unor aspecte ale inegalităților de clasă și, prin urmare, și asupra atașamentului și resentimentului de clasă, ambele influențând natura conflictelor de clasă. Din punctul de vedere al lui T. H. Marshall „cetățenia nu este doar un statut care diminuează inegalitățile de clasă, ci invers, aceasta se află într-o tensiune cu inegalitatea de clasă, astfel încât conflictul social poate privi natura și sfera drepturilor cetățenești” [9, p. 33].

Prin urmare, remarcăm că T. H. Marshall a evidențiat contradicția fundamentală dintre principiile cetățeniei și existența claselor sociale, or această contradicție în timp va impulsiona dezvoltarea unor politici egalitare, ce se vor transforma în componenta socială a cetățeniei în secolul nostru, dat fiind, apariția drepturilor politice.

Abordarea lui T. H. Marshall privind cetățenia este inedită prin faptul că el a evidențiat elementele distincte ale cetățeniei: drepturile civile, politice și sociale, iar aceste drepturi au sens numai în contexte instituționale specifice și pot fi realizate numai în condiții materiale specificate. Democrația, ca sistem social, nu este eficientă decât în măsura în care încorporează toate cele trei aspecte.

Elementul civil al cetățeniei, identificat de T. H. Marshall, „este alcătuit de drepturile necesare libertății individuale, iar instituția care este direct legată de asigurarea acestor drepturi este statul de drept și un sistem jurisdicțional. Elementul politic se compune din dreptul de a participa la exercitarea puterii politice, și se asociază cu instituțiile parlamentare. Elementul social se caracterizează prin dreptul la un standard de viață corespunzător și din dreptul de a accede la moștenirea socială a societății” [9, p. 334]. După părerea autorului A. Gorun, „unghiul de abordare introdus de Marshall în abordarea cetățeniei este unul nou și nu se limitează

doar la distingerea celor trei elemente analizate recent. Ci dimpotrivă, Marshall vizează inegalitățile politice și civice proprii cetățeniei moderne, punând bazele distincției dintre democrația formală și cea substanțială, care se referă la responsabilitatea statului față de individ, la datoria comunității de a asigura minimul necesar pentru o viață independentă. Astfel că autorul A. Gorun accentuează existența unui element de conflict potențial inerent în exercitarea drepturilor cetățenești, acest conflict având la baza sa inegalitățile sociale” [10, p. 22].

Dacă ne referim la sfera politicului în care se plasează drepturile cetățenești, atunci „în aspect politic, cetățenia apare ca o relație dintre individ și stat, care implică o participare politică deplină a individului în stat, cât și loialitatea față de acesta, adică statutul de cetățean ar putea fi înțeles ca integrarea individului într-un sistem politic” [11, p. 743].

Astfel, din cele relatate, cetățenia întrunește în sine drepturi politice, drepturi civile și drepturi sociale. Iar raportul dintre aceste drepturi, depinde într-o mare măsură de nivelul de dezvoltare al societății. Totodată, este de menționat, că toate aceste drepturi se află într-o legătură reciprocă, deoarece drepturile civile și politice nu pot fi pe deplin exercitate fără ca baza socială a cetățenilor să fie asigurată.

Din perspectiva clasei sociale cetățenia poate fi privită ca un impuls al mișcărilor sociale care influențează dezvoltarea societății. Pe de o parte mișcările sociale influențează dezvoltarea cetățeniei, iar pe de altă parte drepturile cetățenești facilitează mișcările sociale. În acest sens, cetățenia este tratată și ca un rol social de integrare în dezvoltarea societății, evoluând împreună cu ea.

După cum ne-am referit anterior, cetățenia reprezintă și un rol social. Din această perspectivă, cetățenia se prezintă ca una dintre identitățile individului și presupune dezvoltarea anumitor competențe sau a culturii civice, care contribuie la exercitarea efectivă a statutului de cetățean. În calitatea sa de rol

social, prezentându-se ca una din identitățile individuale, cetățenia nu se restrânge neapărat la un teritoriu, dat fiind faptul că identitatea individuală poate exceda spațiul legal de apartenență. Prin urmare, în sensul său identitar și cultural, cetățenia se poate raporta la o localitate, la o regiune, la un spațiu cultural și istoric amplu. În acest sens, cetățenia este o formă de apartenență culturală și psihologică a individului prin care acesta dorește să fie recunoscut, fără a fi constrâns juridic sau politic. Se constată deci, că poate exista astfel un cetățean al regiunii, al națiunii, un cetățean european și chiar un cetățean al lumii. Din cele relatate putem concluziona, dacă statutul de cetățean, oferit și garantat prin dreptul la cetățenie, este strict reglementat de legislație, atunci cetățenia ca rol social este supusă unor mari variații culturale.

Societatea modernă, prin instaurarea statutului asistențial a știut să facă loc revendicărilor legitime ale mișcărilor muncitorești și să asigure tuturor cetățenilor, inclusiv străinilor stabiliți în mod legal, drepturile economice și sociale determinate de societatea industrială. Apare însă o altă problemă – multiculturalismul. Ideea statului național cedează azi statului bazat pe diversitate și pluralism, care reprezintă valori fundamentale ale democrației, or acestea vin să modifice viziunea modernă a cetățeniei.

Cercetătorul W. Kymlicka a introdus o nouă formă a cetățeniei, cea „multiculturală” [12]. Autorul pornește de la ideea, că „cetățenia nu poate fi universală sau identică în toate societățile, după cum societățile sunt diverse, așa sunt diferențiate și cetățeniile” [12]. În viziunea lui W. Kymlicka, cetățenia multiculturală, la rândul său, conduce la apariția de noi drepturi: drepturile pentru reprezentare specială pentru săraci sau alte grupuri sociale aflate în discriminare, care, de obicei, se acordă temporar; drepturi de auto-guvernare pentru grupurile ce s-au constituit istoric, care aparțin unui teritoriu; drepturi multiculturale, mai ales pentru grupurile de imigranți [12].

În această ordine de idei, constatăm astăzi o luptă pentru lărgirea drepturilor pentru toate categoriile de persoane discriminate, iar cetățenia contemporană este foarte puternic influențată de modelul multiculturalist, care pune în valoare apartenența și încurajează diferențele culturale și sociale prin echitate, descentralizare administrativă și responsabilitate politică. Însă, caracterul unificator al cetățeniei se menține, deoarece politicile publice continuă să se bazeze pe un sistem de drepturi individuale acordate în mod egal tuturor.

„Teoria multiculturalismului a apărut și s-a dezvoltat la mijlocul secolului trecut, având menirea să sprijine politicile de conservare a diversității de culturi și de garantare a drepturilor minorităților, privind utilizarea limbii materne, protejarea identității religioase și a stilului de viață social, deci s-a dezvoltat ca o teorie a drepturilor minorităților. Din perspectivă normativă, multiculturalismul promovează crearea unor mecanisme de păstrare și conservare a diversității” [13, p. 160].

În acest sens, Uniunea Europeană și-a asumat paradigma normativă, creând instituții pentru protecția drepturilor și a identității minorităților culturale și religioase. Iar motto-ul „unitate în diversitate” al Uniunii Europene este edificator pentru filozofia abordată de acest organism suprastatal, prin emergența unei identități comune, acceptată conștient, sincron și motivat politic de toate părțile constituente pentru asumarea identității europene.

În ordinea celor expuse, constatăm, că multiculturalismul nu mai protejează astăzi deținerea statutului de cetățenie, astfel cei care sunt apatrizi sau străini și nu dețin cetățenia statului pe al cărui teritoriu se află, locuiesc sau muncesc - nu pot fi discriminați pe criteriul că nu dețin cetățenia, fiind lipsiți doar de drepturile politice (electorale).

Însă, în realitate, în practică țărilor europene se observă un eșec în procesul de integrare a minorităților în societatea europeană, care poate fi explicat

prin tratarea diferită a conceptului de identitate și definiția națională a cetățeniei, iar politicile apte să soluționeze criza de asimilare actuală, trebuie să țină seama de această realitate. Precizarea imperativă este că nici un proces de integrare a minorităților, etnice sau naționale nu poate avea o finalitate pozitivă în absența unor soluții de armonizare și cooperare a celor două identități concurente, și anume identitatea majorității și identitatea minorității, supuse formelor de inechitate.

Vom vedea în cele ce urmează, ce implicații are tradiția națională a cetățeniei în contextul politicilor de integrare a imigranților. În opinia lui Ruud Koozmans și Paul Statham „cetățenia se prezintă ca un însemn cultural al națiunii, iar imigranții care aspiră statutul de cetățean sunt îndemnați să se alăture comunității naționale [14, p. 18]. „De exemplu, Franța promovează un regim „asimilaționism sau „republican ce se caracterizează printr-un acces facil la cetățenie, datorită principiului *jus soli*, însă pretinde imigranților un grad înalt de asimilare în sfera publică, fără să le acorde acestora recunoașterea culturală. Asimilaționismul francez ignoră filozofia etnicității în cadrul teritoriului național. Acest fapt implică consecințe importante asupra politicilor ce privesc statutul minorităților etnice” [15].

Să analizăm în continuare doctrina liberală privind cetățenia, care are la bază ideea, potrivit căreia, cetățenii au anumite drepturi atâta timp cât aceștia sunt loiali statului. Potrivit lui John Locke, „unul din cei mai influenți promotori ai acestei doctrine, statul există pentru a sprijini cetățenii și pentru a proteja drepturile și libertățile acestora. Între cetățeni și stat există un contract social, datorită căruia, cetățenii sunt liberi să gândească, să se exprime, să se organizeze, să lucreze etc. [16]. Așa dar, această doctrină promovează individualismul, însă, totodată se promovează și rolul colectivului sau a societății ca un tot întreg.

Un alt adept al doctrinei liberale, John Stuart Mill susține, că „libertatea nu are sens dacă nu este legată

de responsabilitatea colectivă și de egalitate. Cu alte cuvinte: oamenii trebuie să crească într-un mediu democratic pentru a deveni cetățeni democrați” [17].

În opinia autorului Schapper, D., „cetățenia reprezintă o sursă a legăturilor sociale. În societatea democratică modernă, legătura dintre oameni este mai degrabă politică decât religioasă sau dinastică, dat fiind faptul că a fi cetățean al unui stat înseamnă a fi cetățean al aceleiași organizații politice. Principiul legitimității s-a infiltrat în toate formele vieții sociale. Societatea cetățenilor, prin instituțiile politice și sociale, prin schimbările cotidiene, nu mai seamănă cu nici o alta. Fiecare cetățean participant la aceeași suveranitate are drepturi la același respect, la recunoașterea demnității proprii. Relațiile dintre oameni se bazează pe demnitatea egală a tuturor” [18, p. 6].

Așadar, din cele relatate, se proiectează elementele comune ale cetățeniei – în toate definițiile analizate am regăsit, că cetățenia este apartenența la o comunitate. Această comunitate poate fi definită printr-o gamă variată de elemente, cum ar fi codul moral, o identică impunere a drepturilor și obligațiilor, loialitatea pentru o civilizație deținută în comun, un simț al identității.

În sensul geografic, comunitatea se impune la două nivele principale, diferențiate de comunitățile locale, în care trăiesc persoanele și statul, de care aparțin persoanele.

Un alt aspect, se referă la faptul, că cetățenia există mereu în spațiile publice și democratice, în care cetățenii au drepturi egale dar și responsabilități. Aceste drepturi și obligații sunt exercitate și îndeplinite în timp ce respectă drepturile celorlalți cetățeni și conțezi pe ei în îndeplinirea propriilor lor responsabilități.

Tratarea diversă a conceptului de cetățenie uneori persistă și din cauza existenței a contextelor, în care se evidențiază cetățenia, sau în ce combinații de cuvinte acest concept se utilizează. Spre exemplu, „cetățenia

democratică” este un concept promovat de Consiliul Europei, prin prisma căruia, se înțelege, că cetățenia se bazează pe valorile pluralismului, a dominației legii și pe respectul pentru demnitatea umană. Cu alte cuvinte, atunci când tratăm problematica cetățeniei, trebuie de avut în vedere contextul în care se abordează conceptul de cetățenie. Într-o susținere a acestei ipoteze, vom apela la un alt concept, cel de „cetățenie europeană”, care se aplică și ca referință teritorială, dar și ca o identitate, iar sensul poate fi înțeles doar în relație cu un context specific. Această sinteză conceptuală ne permite să concretizăm toate sensurile ce le are cetățenia într-o societate democratică – statut politic, statut juridic, rol social, identitate etc.

În ultimul timp, cetățenia reprezintă leitmotivul problematicii drepturilor omului, ceea ce este foarte firesc. Însă uneori, aceasta se folosește ca un instrument ideologic de justificare a unor interese politice, încurajate uneori indirect de unele modele morale. Totuși vom reveni la problematica juridică a acestei instituții.

Așadar, în sensul modern al său, noțiunea de cetățean a fost utilizată pentru prima dată în Declarația franceză privind drepturile omului și cetățeanului din 1789 [19]. Această Declarație a introdus noțiunea contemporană de cetățenie lichidând supușenia, legând-o de participarea activă a persoanei la viața politică, înzestrând cetățenii cu un ansamblu de drepturi și obligații, atribuind statului un set de obligații față de cetățeni.

Cetățean este persoana fizică ce beneficiază de cetățenie, termen utilizat și în alte sensuri, mai mult sau mai puțin restrânse: persoană, resortisant, supus, cetățean activ. În prezent, cele mai multe constituții și legi folosesc termenul de cetățenie pentru a desemna apartenența individului la un stat. Inițial, „cetățenia” era desemnată prin termenul „naționalitate”, termen care mai poate fi întâlnit și astăzi în Constituția Republicii Franceze (1958), în articolul 34 [20]. Însă, e necesar să concretizăm, că

noțiunile de „naționalitate” și „cetățenie” nu sunt sinonime în contextul francez, chiar dacă sunt foarte strâns relaționate [21]. În literatura de specialitate franceză se afirmă, că „naționalitatea franceză este o cale spre accesul la cetățenie. În sensul acesta se impune distincția între „cetățenie” și „naționalitate”. În contextul francez, „cetățenia” se referă la un set de drepturi – accesul la drepturile civice, dreptul de a participa la viața socială și politică a comunității naționale, accesul la drepturile politice. Iar pe de altă parte, „naționalitatea se referă la legătura legală între individ și stat” [15].

Autorul român M.Safta în acest sens, definind cetățenia ca fiind „legătura politică și juridică permanentă dintre persoana fizică și stat, dovedind apartenența persoanei fizice la acel stat și atribuind acesteia posibilitatea de a fi titularul drepturilor și îndatoririlor prevăzute de Constituție și de legile statului.”, a mai menționat, că Cetățenia nu se confundă cu alte noțiuni, precum naționalitatea sau originea etnică. Prin naționalitate se înțelege unitatea de rasă, de limbă și religie a celor care trăiesc sub aceeași autoritate pe un anumit teritoriu, având o conștiință și o istorie îndelungată comună. Originea etnică se caracterizează printr-un nume propriu colectiv, elemente distinctive ale istoriei comune, un sentiment de solidaritate în considerarea acestor elemente comune.” [24, p. 213]

Deși, una din cele mai controversate probleme ține de natura juridică a cetățeniei, considerăm totuși, că cetățenia este apartenența legală a unei persoane fizice la un stat. Cetățenia apare în două ipostaze: ca instituție politică în dreptul obiectiv și ca o condiție juridică (statut) în dreptul subiectiv. În acest sens, cetățenia poate fi considerată un statut personal, un contract tacit sinalagmatic, un act unilateral de putere, o situație juridică, un raport contractual, un raport juridic, o parte a stării civile a persoanei.

În prima accepțiune, cetățenia reprezintă un ansamblu de norme juridice ce reglementează rapor-

turi sociale grupate în jurul necesității de a asigura plenitudinea drepturilor și obligațiilor prevăzute de Constituție și alte legi acelor persoane care, prin sentimentele și interesele lor, sunt strâns legate de destinele statului respectiv. Fiind o materie complexă, este o instituție a dreptului constituțional, întrucât este o expresie a suveranității politice. Statul, pe temeiul suveranității lui, stabilește statutul juridic al cetățenilor săi și numai cetățenii au dreptul să participe la executarea puterii în formele instituționalizate ale democrației directe (sufragiul, referendumul, inițiativa populară) sau în ale democrației reprezentative.

În cea de a doua accepțiune, cetățenia se axează pe ideea de subiect de drept, a cărei poziție juridică în cadrul unor anumite raporturi o caracterizează, și numai aici se vorbește de cetățenia unei persoane (exemplu: dobândirea și pierderea cetățeniei).

Prin câteva afirmații concludive, vom preciza că noțiunea de cetățenie are multiple conotații juridice, în funcție de natura raporturilor juridice în care se manifestă: raporturi de drept constituțional, raporturi de drept internațional, raporturi de drept al Uniunii Europene, raporturi de drept administrativ, raporturi de dreptul familiei. Așadar, caracterul complex, de sinteză, al noțiunii juridice de cetățenie este generat de multitudinea și natura acestor ramuri de drept, care îi conferă un statut juridic specific, prin integrarea și cuprinderea într-o singură unitate a caracteristicilor ce i le imprimă diferitele ramuri ale dreptului intern, european și internațional.

Însă, în paralel cu evoluția statelor, a evoluat și cetățenia, concretizându-se într-o instituție de drept constituțional la confluență cu dreptul internațional public.

Concluzia afirmată rezultă din situația actuală al instituției cetățeniei și legătura ce o formează cetățenia cu persoana fizică. În prezent, referindu-ne la dobândirea cetățeniei prin naturalizare, în majoritatea cazurilor cetățenia reprezintă pentru persoane-

le fizice o legătură mai mult juridică decât politică, creată nu cu scopul de a participa la viața politică a societății, ci pentru a dobândi anumite drepturi civile, în special economice în volum deplin. Or, în Republica Moldova majoritatea cetățenilor noștri dobândesc cetățenia României mai mult pentru a circula liber în spațiul european și internațional și a beneficia de locuri de muncă la egal cu cetățenii statelor în care se stabilesc cu domiciliul. Cetățenia Republicii Moldova prezintă interes deosebit de solicitat pentru străini din aceleași motive. În acest sens, aducem drept exemplu cetățenii Ucrainei, care până la dobândirea dreptului de a se deplasa liber în spațiul european, solicitau insistent cetățenia Republicii Moldova din aceleași motive, dar având pe de o parte dreptul de a dobândi cetățenia în baza normei art.12 alin. (2) lit. b), iar ulterior dobândind pașaportul biometric al Republicii Moldova, dobândeau dreptul de a se deplasa liber în statele UE. Aceste solicitări nu au mai parvenit către Republica Moldova după dobândirea de la UE a dreptului de a se deplasa în statele UE într-un regim liber de vize.

Concluzii

Deși dreptul la cetățenie aparține legislației interne a statului, acesta este considerat și o problemă de drept internațional, pornind de la consecințele pe care le are deținerea unei cetățenie de către o persoană în condiții de mobilitate transnațională și liberă circulație, or atunci, actele de cetățenie se transpun în arena internațională și în mod inevitabil intră în concurs unul cu altul. Iată de ce, alături de legislația internă, sunt necesare reglementările la nivel internațional, dat fiind faptul că dreptul la cetățenie nu mai poate rămâne în mod discreționar doar în competența statelor.

Standardele internaționale privind instituția cetățeniei vin să dezvolte și să îmbogățească conținutul dreptului la cetățenie. Pornind de la faptul, că acordarea cetățeniei este un atribut al statului, pe această

linie se creează raporturi între state care pot da naștere la conflicte de competențe, de aceea apare necesitatea, ca sistemele de drept să fie armonizate și la nivel internațional spre a evita conflictele de legi.

Referințe bibliografice

1. DELEANU, I. *Instituții și proceduri constituționale: în dreptul român și în dreptul comparat*. București: C. H. Beck, 2006. 922 p.
2. GUCEAC, I. *Curs elementar de drept constituțional*. Chișinău, 2004. 496 p. ISBN 9975930263
3. BÎRZEA, C. *Cetățenia europeană*. București: Poliția – SNSPA, 2005. 161 p.
4. DELEANU, I. *Cetățenia română*. Cluj-Napoca: Dacia, 1976, p. 28-47.
5. BERECEANU, B. *Cetățenia*: Monografie juridică. București: All Beck, 1999. 386 p. ISBN 978-973-9435544-4.
6. IONESCU, C. *Drept constituțional și instituții politice. Sistemul constituțional românesc*. Vol.2. București: Lumina Lex, 1997, p. 140.
7. TAMAȘ, S. *Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică*. București: Ed. Acad. Române, 1993, p. 41. ISBN: 973-27-0415-2
8. BARBALET, J. M. *Cetățenia*. București, 1998. 159 p. ISBN 973-9246-43-5
9. MARSHALL, T.H., BOTTOMORE, T. *Citizenship and Social Class*. London: Pluto Press, 1992. 101p. ISBN-13: 978-0745304762
10. GORUN, A. *Public-privat: sfera publică și cetățenia*. În: *Analele Universității „C. Brâncuși” din Târgul Jiu. Seria Litere și științe sociale*, 2010, nr. 2, p. 22.
11. *Enciclopedia Americană (ediția 1980)*. Vol. 6, p. 743.
12. KYMLICKA, W. *Politica în dialect: naționalism, multiculturalism și cetățenie*. Chișinău: ARC, 2005.
13. STOICA, M. M. *Succes sau eșec al modelului multiculturalismului în Uniunea Europeană*. În: *Revista de științe politice*, 2015, Nr. 2, pp. 149-164.
14. KOOPMANS, R., STATHAM, P. *Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics* (Oxford University Press: Comparative European Perspective, 2003.

[online]. Disponibil: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/379578> (accesat la 04.10.2017).

15. ALBESCU, O. *Multiculturalismul în Europa. Între artefact și realitate* [online]. Disponibil: <http://revisitasferapoliticii.ro/sfera/158/art05-Albescu.php> (accesat la 10.12.2020).

16. LOCKE, J. *Fondatorul liberalismului* [online]. [Disponibil: <https://www.espressofilosofic.ro/filosofie-politica/john-locke-fondatorul-liberalismului/> (accesat la 04.10.2017).

17. LOPEZ GARCIA, M, A. ș. a. *Cetățenia europeană* [online]. Disponibil: https://pjeu.coe.int/documents/42128013/47261386/tkit7_romanian.pdf/8a9cbb-eb-c894-42d4-ab25-0f3ee57c7c2c (accesat la 19.08.2019).

18. SSHNAPPER, D., BACHELIER, Ch. *Ce este cetățenia?* Iași: Editura Polirom 2001. 210 p.

19. Declarația drepturilor omului și a cetățeanului [online]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Declara%C8%9Bia_drepturilor_omului_%C8%99i_ale_cet%C4%83%C8%9Bianului (accesat la 25.11.2020).

20. Constituția Republicii Franceze [online]. Disponibil: <https://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/franta.pdf> (accesat la 10.01.2021).

21. Constituția Republicii Moldova (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, august 1994, nr.1). Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128016&lang=ro# (accesat la).

22. Legea cetățeniei Republicii Moldova Nr. 1024 din 02-06-2000. (Publicat: 10-08-2000 în Monitorul Oficial Nr. 98 art. 709). Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122079&lang=ro# (accesat la).

23. GUCEAC, Ion, *Tratat elementar de drept constituțional*. Vol.1. Chișinău: S.n., 2020 (ÎS FEP „Tipografia Centrală”), 472 p. ISBN 978-9975-151-78-8

24. SAFTA, Marieta, *Drept constituțional și instituții politice. Teoria generală a dreptului constituțional. Drepturi și libertăți*. Ed. a 7-a, revizuită, București: Ed. Hamangiu, 2021, 414 p. , ISBN 978-606-27-1843-5

25. BĂDESCU, V. S. *Requiem-ul cetățeniei naționale în contextul dreptului constituțional al Uniunii Europene?!* [online]. Disponibil: http://www.ugb.ro/Juridica/Issue10ROEN/1.Cetatenia_nationala_in_contextul_dreptului_constitutional_al_UE.Valentin_Badescu.RO.pdf (accesat la 09.10.2016).